

ԱՌՐԲԵԶԱՆԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ 2017Թ.

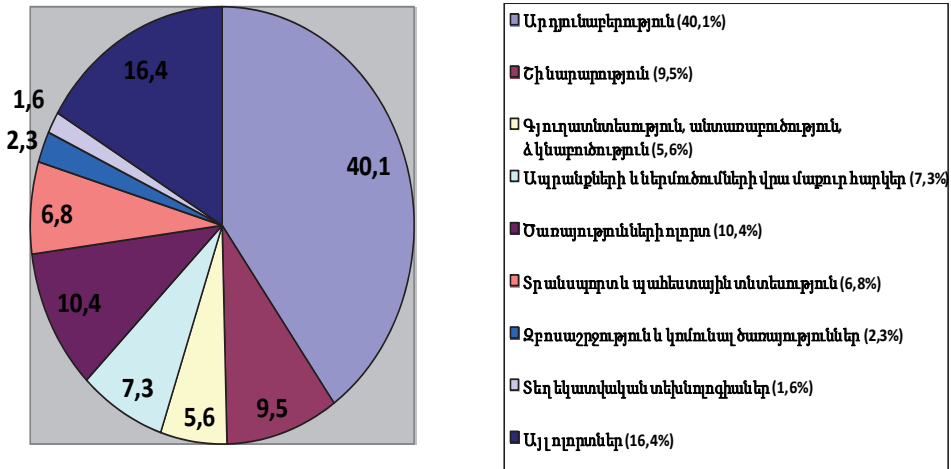
Անուշավան Բարսեղյան*

Բանալի բառեր՝ ԱՀ ՀՆԱ, պետական բյուջե, SOFAZ բյուջե, արտաքին առևտրաշրջանառություն, գնաճ, բանկային ոլորտ:

ԱՀ 2017թ. համախառն ներքին արդյունքը (ՀՆԱ)

Ադրբեջանի վիճակագրական պետական կոմիտեի տվյալների համաձայն, ԱՀ ՀՆԱ-ն 2017թ. կազմել է 70,1 մլրդ մանաթ (\$41,5 մլրդ), ինչը 0,1%-ով ավելի է 2016թ. ցուցանիշից, մեկ անձին բաժին ընկնող ՀՆԱ-ն կազմել է 7,2 հազար մանաթ (\$4,2 հազար)¹:

ԱՀ 2017թ. ՀՆԱ կառուցվածքը

2016թ. ընթացքում ՀՆԱ 3,1%-անոց անկման համեմատ 2017թ. ցուցանիշներն արտացոլում են դրական միտումներ, սակայն դա հիմնականում

* «Նորավանք» ԳԿՀ Քաղաքական հետազոտությունների կենտրոնի փորձագետ-խորհրդական:
¹ <https://www.stat.gov.az/news/macroeconomy.php?>

պայմանավորված է նավթի գնաճով. *Brent* տեսակի նավթի միջին գինը 2017թ. կազմել է \$54, ինչը 23,4%-ով բարձր է 2016թ. ցուցանիշից (\$43,76)¹:

Հարկ է նշել, որ 2017թ. առաջին ինն ամիսների արդյունքում ԱՀ Վիճակագրության պետական կոմիտեն պաշտոնապես արձանագրել էր ՀՆԱ 0,6% անկում 2016թ. նույն ժամանակահատվածի համեմատ, և դժվար է պատկերացնել վերջին եռամսյակում այնպիսի տնտեսական աճ, որը կարող էր տարվա կտրվածքով բեկումնային նշանակություն ունենալ: Ադրբեջանի տնտեսական ուղղվածության առաջատար «ուղեղային կենտրոնի»՝ *CESD*-ի (Տնտեսական և սոցիալական ուսումնասիրությունների կենտրոն) փորձագետները կասկածի տակ են առնում անգամ վերոնշյալ 0,6%-անոց անկումը. նրանց հաշվարկներով՝ անկումը կազմել է 1%³: Ավելին, Ադրբեջանի 2017թ. առաջին կիսամյակի ՀՆԱ-ն, Ասիական բանկի փորձագետների հաշվարկներով, նվազել է 1,3%-ով:

ԱՀ 2017թ. ՀՆԱ 62,8%-ը արտադրվել է ոչ նավթային ոլորտում, 37,2%-ը՝ նավթայինում: 2016թ. համեմատ ոչ նավթային ոլորտի արտադրողականությունը բացարձակ արժեքով աճել է 2,7%-ով, այդ թվում 8,5%՝ տրանսպորտի և պահուստավորման, 6,6%՝ հասարակական սննդի, 4,2%՝ գյուղատնտեսության, անտառաբուծության և ձկնաբուծության, 2,5%՝ տրանսպորտային միջոցների վերանորոգման, 1,5%՝ սոցիալական և այլ ծառայությունների ոլորտներում⁴:

Նավթային ոլորտի արտադրողականությունը նույն ժամանակահատվածի համեմատ բացարձակ արժեքով նվազել է 5%-ով: Ադրբեջանը նավթի արդյունահանման օրական 0,85 մլն բարելից 0,83 մլն նվազումը⁵ պայմանավորում է նավթի արդյունահանման նվազեցման մասին Նավթ արտահանող երկրների միության (*OPEC*) անդամների և այդ կազմակերպության անդամ չհանդիսացող երկրների միջև 2016թ. նոյեմբերին ձեռք բերված համաձայնությամբ⁶՝ փորձելով շրջանցել ԱԶԳ նավթադաշտի ներքին ճնշման անկման հետևանքով առաջացած նավթարդյունահանման անխուսափելի անկման հանգամանքը (իր հերթին, դա պայմանավորված էր դեպի դաշտ հա-

¹ <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=34492>

² *CESD*-ը մշտապես բարձր դիրքեր է զբաղեցնում տարածաշրջանի ոչ պետական «ուղեղային կենտրոնների» գնահատման սանդղակներում՝ միաժամանակ ԱՀ կառավարության հետ իրականացնելով բազմաթիվ համատեղ ծրագրեր:

³ Azerbaijan Economy in the first nine months of 2017; Brief Overview. http://cesd.az/new/wp-content/uploads/2017/10/Azerbaijan_Economy_in_the_first_nine_months_2017.pdf

⁴ <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=3736>

⁵ <http://cesd.az/new/wp-content/uploads/2017/11/CESD-Research-2018-Budget-Projections.pdf>

⁶ <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=34492>

րակից գազի ոչ բավարար ծավալի հետմղումով):

Հարկ է նշել, որ 2017թ. առաջին ինն ամիսների նավթային և ոչ նավթային ՀՆԱ-ների պաշտոնական ցուցանիշները նույնպես *CESD* փորձագետները կասկածի տակ են առնում. մասնավորապես, ոչ նավթային ՀՆԱ 2,5% աճի փոխարեն ավելի հավաստի են համարում 2,2%-անոց աճը, իսկ նավթային ոլորտի 6,5%-անոց նվազման փոխարեն՝ 6,9% անկումը:

ԱՀ 2017թ. պետական բյուջեն

2016թ. դեկտեմբերի 16-ին ԱՀ նախագահ Ի.Ալիևի հաստատած «ԱՀ 2017թ. պետական բյուջեի մասին օրենքի»¹ համաձայն, այն պետք է ունենար 16,255 մլրդ մանաթ (\$9,2867 մլրդ) եկամտային և 16,9 մլրդ մանաթ (\$9,7 մլրդ) ծախսային մաս: Հաշվի առնելով 2016թ. բյուջեի կատարման հետ կապված դժվարությունները՝ ԱՀ իշխանությունները 2017թ. պետական բյուջեն կազմելիս զգուշավորություն էին հանդես բերել, հիմք ընդունելով նավթի համեմատաբար ցածր գին (1 բարել = \$40) և սահմանելով բյուջեի հնարավորինս փոքր պակասորդ՝ այդպիսով փորձելով նախապես նվազեցնել 2017թ. բյուջեի կատարման ռիսկերը: Սակայն 2017թ. ընթացքում միջազգային շուկայում նավթի գնի աճման միտումները և մանաթի համեմատաբար կայուն փոխարժեքը հիմք ընդունելով՝ ԱՀ իշխանությունները գնացին բյուջեի վերակազմավորման, ավելացնելով նախատեսվող եկամուտները և ծախսերը: 2017թ. հուլիսի 13-ին ԱՀ պետական բյուջեում կատարված փոփոխությունների արդյունքում եկամտային մասը կազմեց 16,766 մլրդ մանաթ (\$9,9 մլրդ), իսկ ծախսայինը՝ 17,941 մլրդ մանաթ (\$10,6 մլրդ), համապատասխանաբար աճելով 3,1% և 6,1%-ով²: Վերակազմավորված բյուջեի պակասորդն աճեց 495 մլն մանաթով՝ հասնելով 1,14 մլրդ մանաթի, որը ծածկվել է պետական պարտատոմսերից (384,6 մլն մանաթ) և սեփականաշնորհումից (106,5 մլն մանաթ) ստացած եկամուտների, ինչպես նաև պետական միասնական գանձարանի (650,3 մլն մանաթ) հաշվին³:

ԱՀ ֆինանսների նախարարության հրապարակած տվյալների համաձայն⁴, 2017թ. պետական բյուջեի եկամտային և ծախսային մասերը թերակատարվել են համապատասխանաբար 1,9% և 2%-ով:

¹ Закон АР «О государственном бюджете Азербайджанской Республики на 2017г.».

² О внесении изменений в Закон Азербайджанской Республики «О Государственном бюджете Азербайджанской Республики на 2017 год», <http://president.az/articles/24674>

³ <http://interfax.az/view/723175>

⁴ <http://www.maliyye.gov.az/>, <http://interfax.az/view/723175>

Եկամտային մասի թերակատարումը պայմանավորված է ԱՀ հարկերի նախարարության կողմից՝ նախատեսվածից 8,8% պակաս հարկեր հավաքելով, ինչի արդյունքում 2017թ. դեկտեմբերի 16-ին ԱՀ հարկերի նախարար Ֆազիլ Մամեդովը պաշտոնանկ արվեց: Միաժամանակ, ԱՀ Մաքսային պետական կոմիտեն 15,9%-ով գերակատարել է իր պարտավորությունները, ինչը հիմնականում պայմանավորված է արտահանվող նավթի գնաճով: Հարկահավաքության նախատեսվածից ցածր ցուցանիշները հիմնականում պայմանավորված են տնտեսության աճի տեմպերի (նախատեսված է եղել 1% աճ) և հարկային դաշտի ընդլայնման արդյունավետության սխալ կանխատեսումներով: Այստեղ շարունակում է խնդրահարույց մնալ Ադրբեջանի տնտեսության ստվերայնության բարձր մակարդակը: Միջազգային հեղինակավոր Արտոնագրված հաշվապահների միություն (*Association of Chartered Certified Accountants, ACCA*¹) կազմակերպության հաշվարկներով՝ ԱՀ ընդհանուր տնտեսության 66,12%-ը գտնվում է ստվերում²:

ԱՀ 2017թ. պետական բյուջեի ծախսային մասի 62,1%-ը կազմել են ընթացիկ, 29,3%-ը՝ կապիտալ ծախսերը, իսկ 8,6%-ը հատկացվել է արտաքին պարտքի սպասարկմանը:

Ադրբեջանի նավթային պետական հիմնադրամի (SOFAZ) 2017թ. բյուջեն

2017թ. հունվարին ԱՀ նախագահի կողմից հաստատվել էր SOFAZ-ի բյուջեն³, ըստ որի՝ նախատեսվում էր 8,4 մլրդ մանաթի (\$4,97 մլրդ) եկամուտ և 14.5 մլրդ մանաթի (\$8,58 մլրդ) ծախս, սակայն միջազգային շուկայում նավթի գնաճը հիմք հանդիսացավ փոփոխություններ մտցնելու համար նաև այստեղ (2017թ. հոկտեմբերին): Արդյունքում՝ եկամուտները սահմանվեցին 10,8 մլրդ մանաթ (\$6,4 մլրդ), իսկ ծախսերը՝ 15,2 մլրդ մանաթ (\$9 մլրդ)⁴: Եկամտային մասի 2,4 մլրդ մանաթի ավելացումը հնարավոր եղավ ապահովել հիմնականում նավթի վաճառքից ստացած 2,3 մլրդ մանաթի

¹ Կազմակերպությունը հիմնադրվել է 1904թ., կենտրոնակայանը գտնվում է Լոնդոնում, միավորում է ֆինանսների, հաշվապահության և աուդիտի ոլորտի մասնագետների:

² Association of Chartered Certified Accountants, Emerging from the shadows https://secure.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Technical/Future/pi-shadow-economy.pdf

³ SOFAZ 2017 budget approved (10.01.2017)

http://www.oilfund.az/en_US/hesabatlar-ve-statistika/buedce-melumatlari/azerbaycan-respublikasi-doevlet-neft-fondunun-2016-ci-il-buedcesi-tesdiq-edildi-2.asp

⁴ AZERBAIJAN ECONOMIC REFORMS REVIEW, October 2017

http://ereforms.org/store//media/ekspert_yazilari/islahat%20icmali/oktyabr/DNF_en.pdf

եկամուտների հաշվին: Հիմնադրամի եկամուտներն ապահովող մյուս կետերով ավելացումները չնչին են եղել. դրանք են արտերկրյա ներդրողների կողմից ածխաջրածիներին մշակման նպատակով վարձակալված տարածքների համար կատարված վճարումները, ԱՀ տարածքում նավթի, գազի տեղափոխումից և *SOFAZ*-ի ակտիվների կառավարումից ստացված եկամուտները և այլն: Ինչպես երևում է, կատարված փոփոխությունների արդյունքում ծախսերն ավելացել են ընդամենը 0.7 մլրդ մանաթով, ինչը հնարավորություն է տվել բյուջեի պակասորդը 6,1 մլրդ մանաթից նվազեցնել մինչև 4,4 մլրդ մանաթ¹, ինչը, սակայն, 2016թ. բյուջեի պակասորդից մեծ է 11 անգամ (2016թ. եղել է 0,4 մլրդ մանաթ²):

Հիմնադրամի բյուջեի ծախսերի գերակշիռ մասը դեպի ԱՀ պետական բյուջե և ԱՀ Կենտրոնական բանկ կատարված փոխանցումներն են, որոնք համապատասխանաբար կազմել են 6,1 մլրդ մանաթ (2016թ. եղել է 7,6 մլրդ մանաթ) և 7,5 մլրդ մանաթ: Դեպի պետական բյուջե արված հատկացումների 24,5% նվազումը կդիտվեր նավթային եկամուտներից պետական ծախսերի կախվածության թուլացման միտում, եթե չլիներ նման ահռելի փոխանցումը ԱՀ ԿԲ: Ի դեպ, սա առաջին դեպքն է, որ *SOFAZ*-ի բյուջեից հատկացումներ են արվել ԱՀ Կենտրոնական բանկին, ինչը բացատրվել է ԱՀ տնտեսության մակրոտնտեսական կայունության ապահովման անհրաժեշտությամբ: Հարկ է նշել, որ, *SOFAZ*-ի բյուջեից 7.5 մլրդ մանաթի հատկացման պայմաններում ԱՀ ԿԲ արտարժույթային պահուստները 2017թ. ընթացքում աճել են ընդամենը \$1,3 մլրդ-ով կամ 34,22%-ով, \$3,9 մլրդ-ից հասնելով \$5,3 մլրդ-ի (\$3,1 մլրդ)³:

SOFAZ-ի բյուջեից նման խոշոր հատկացումները և այսպիսի մեծության պակասորդը հակասում են հիմնադրամի հիմնական առաքելությանը, այն է՝ նավթի արդյունահանումից ստացված եկամուտները սերունդների համար պահպանելը:

Մյուս, համեմատաբար խոշոր, հատկացումներն են. Հարավային գազային միջանցքի նախագծում ԱՀ բաժնեմասի ֆինանսավորում՝ 496,2 մլն մանաթ (\$293,8 մլն), (2016թ. եղել է 797 մլն մանաթ) և Բարու-Թբիլիսի-Կարս

¹ Այս և հետագա համեմատություններն արվել են՝ հիմք ընդունելով *SOFAZ*-ի 2016թ. բյուջեի կատարողականի մասին պաշտոնական տվյալները: http://www.oilfund.az/en_US/huequqi-senedler/fondun-buedcesine-dair/azerbaycan-respublikasi-doevlet-neft-fondunun-2015-ci-il-buedcesinin-icrasi-haqqinda-azerbaycan-respublikasi-prezidentinin-serencami.asp

² http://www.oilfund.az/en_US/huequqi-senedler/fondun-buedcesine-dair/azerbaycan-respublikasi-doevlet-neft-fondunun-2015-ci-il-buedcesinin-icrasi-haqqinda-azerbaycan-respublikasi-prezidentinin-serencami.asp

³ <http://abc.az/ru/news/5695>

երկաթգծի նախագծի ֆինանսավորում՝ 165,8 մլն մանաթ (\$98,2 մլն, 2016թ.՝ 66 մլն մանաթ):

Ուշագրավ է նաև 2017թ. հոկտեմբերին հիմնադրամի բյուջեում կատարված այն փոփոխությունը, որով 744 մլն մանաթ (\$440,5 մլն) ուղղվում է Թուրքիայում STAR նավթավերամշակման գործարանի կառուցման ԱՀ բաժնեմասի ֆինանսավորմանը, ինչն անցած տարվա նույն ցուցանիշից ավելի է 412 մլն մանաթով: Հայտնի է, որ թուրքական STAR ապրանքանիշը, այդ թվում Թուրքիայում գործող համանուն հողիինգը, կապվում է Ռ.Էրդողանի տղայի անվան հետ:

2017թ. հոկտեմբերի 1-ի դրությամբ SOFAZ-ի ակտիվները կազմել են \$36 մլրդ՝ նույն թվականի հունվարի դրությամբ աճելով 8,67%-ով¹:

Արտաքին առևտրաշրջանառություն

ԱՀ Մաքսային պետական կոմիտեի պաշտոնական տեղեկատվության համաձայն, ԱՀ արտաքին առևտրաշրջանառությունը 2017թ. կազմել է \$22,6 մլրդ, այդ թվում արտահանումը՝ \$13,8 մլրդ, ներմուծումը՝ \$8,8 մլրդ²: Այն նախորդ տարվա համեմատ ընթացիկ գներով աճել է 27,8%-ով, ընդ որում, արտահանումը՝ 51,1%-ով, ներմուծումը՝ 2,9%-ով: Արտաքին առևտրաշրջանառության իրական դինամիկան լավագույնս արտացոլվում է համադրելի գներով իրավիճակը ներկայացնելու պարագայում: ԱՀ Վիճակագրության պետական կոմիտեի պաշտոնական տեղեկատվության հիման վրա կազմվել է 2017թ. հունվար-նոյեմբեր ամիսների (ավելի թարմ տեղեկատվությունը դեռևս բացակայում է) արտաքին առևտրաշրջանառության համեմատական պատկերը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ ընթացիկ և համադրելի գներով (տե՛ս *Աղյուսակ 1*)³:

Աղյուսակ 1

	Դինամիկան գործող գներով	Դինամիկան համադրելի գներով
Արտաքին առևտրաշրջանառություն	+11,6%	-10,9%
Արտահանում	+11,8%	-6,5%
Ներմուծում	+0,9%	-7,6%

¹ http://www.oilfund.az/az_AZ/hesabat-arxivi/rublukh/2017_1/2017_1_3/

² http://customs.gov.az/modules/pdf/pdffolder/56/FILE_AA28EF-712081-B355C1-37724A-E40246-2FAAF8.pdf

³ <https://www.stat.gov.az/news/macroeconomy.php?page=1>

Արտահանման կառուցվածքի ուսումնասիրությունը վկայում է դրանում նավթագազային ոլորտի լիակատար գերակայության մասին, մասնավորապես՝ նշված ոլորտին բաժին է ընկնում ընդհանուր արտահանման 88,62%-ը (այդ թվում, 77,52%՝ նավթ, 8,64%՝ գազ, 2,46%՝ նավթամթերք): Համեմատության համար նշենք, որ հաջորդ առավել մեծ մասնաբաժին ունեցող ոլորտը կազմում է 3,64% (բանջարեղենի և մրգերի արտահանում):

Ադրբեջանի ներմուծումների մեջ առաջնային տեղ են զբաղեցնում մեքենաները, էլեկտրական սարքավորումները և դրանց պահեստամասերը (21,26%), սննդամթերքը (15,99%), տրանսպորտային միջոցներն ու պահեստամասերը (12,8%) և այլն:

Արտաքին առևտուրն ըստ երկրների. Ադրբեջանից իրականացվող արտահանումների մեծ մասը բաժին է ընկնում Իտալիային (31,9%), Թուրքիային (9,89%), Իսրայելին (4,63%), Ռուսաստանին (4,25%), Չեխիային (4,03%), Կանադային (3,87%) և Վրաստանին (3,41%): Ներմուծումները հիմնականում իրականացվում են Ռուսաստանից (17,7%), Թուրքիայից (14,5%), Չինաստանից (9,73%), ԱՄՆ-ից (8,21%), Ուկրաինայից (5,24%) և Գերմանիայից (5,05%):

Ուշագրավ է այն փաստը, որ Ադրբեջան-Իրան ապրանքաշրջանառությունը կազմել է ընդամենը \$257 մլն, որից արտահանումը՝ \$16,8 մլն (ԱՀ արտահանման 0,12%-ը), ներմուծումը՝ \$240,2 մլն (ներմուծումների 2,74%-ը): Առևտրաշրջանառության այսպիսի ծավալները կասկածի տակ են դնում Իրան-Ադրբեջան երկաթգծի տնտեսական նպատակահարմարության վերաբերյալ պաշտոնական Բաքվի հիմնավորումները:

Գնաճ

ԱՀ Վիճակագրության պետական կոմիտեի տվյալների համաձայն, սպառողական ապրանքների և ծառայությունների գները 2017թ. աճել են 12,9%-ով, ընդ որում՝ պարենային ապրանքներինը՝ 16,4%-ով, ոչ պարենային ապրանքներինը՝ 11,6%-ով, վճարովի ծառայություններինը՝ 9,3%-ով:

Նույն պաշտոնական աղբյուրները 2017թ. առաջին ինն ամիսների արդյունքում արձանագրել էին 13,9% գնաճ, ինչի հավաստիությունը վիճարկվել է *CESD* փորձագետների կողմից: Նրանց հաշվարկների համաձայն, վերոնշյալ ժամանակահատվածում գնաճը կազմել է 19,7%, ինչը 5,8%-ով ավելի է ԱՀ Վիճակագրության պետական կոմիտեի տվյալներից:

¹ <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=3726?lang=en>

Եթե համադրենք առաջին ինն ամիսների և տարվա վերջնական պաշտոնական ցուցանիշները, ապա կատարվի, որ վերջին երեք ամսվա ընթացքում նույնիսկ գնանկում է տեղի ունեցել, ինչն անհամադրելի է վերը բերված պաշտոնական տվյալների հետ, ըստ որոնց՝ նոյեմբեր-դեկտեմբերին ԱՀ ՀՆԱ-ն բեկումնային աճ է գրանցել:

Այսպիսով, նույնիսկ պաշտոնական նվազեցված արդյունքները վկայում են երկնիշ գնաճի մասին, ինչը *CESD* փորձագետները բացատրում են հետևյալ փաստարկներով.

Շարունակվող գնաճի վրա մեծ ազդեցություն են թողել 2015թ. փետրվար և դեկտեմբեր ամիսներին տեղի ունեցած մանաթի երկու փլուզումները: ԱՀ տնտեսության ոչ նավթային հատվածը, մասնավորապես՝ տեղական արտադրությունը, մեծապես կախված են ներկրվող ապրանքներից: Բնականաբար, մանաթի արժեզրկման պայմաններում ներմուծվող ապրանքները սպառողների համար թանկանում են, իսկ տեղական արտադրողները ստիպված են լինում բարձրացնել վերջնական արտադրանքի գները, ինչն էլ իր հերթին բերում է ընդհանուր գնաճի: 2015-2016թթ. ԱՀ կառավարությունը վարչական լծակների կիրառմամբ կանխել է արտադրողների կողմից գների՝ մանաթի արժեզրկման տեմպերին համապատասխան բարձրացումը: Արդյունքում՝ 2015թ. մանաթի փլուզումների հետևանքները շարունակել են զգացվել նաև 2017թ., երբ արտադրողները աստիճանաբար ադապտացվել են ազգային արժույթի ընթացիկ փոխարժեքին:

Չնայած այն հանգամանքին, որ մանաթը 2017թ. ընթացքում կայուն է եղել ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ, սակայն արժեզրկվել է եվրոյի (8,22%-ով), ռուբլու (0,68%-ով), չինական յուանի (1,92%-ով) և բրիտանական ֆունտի (4,55%-ով) նկատմամբ: ԱՀ Մաքսային պետական կոմիտեի ներկայացրած տվյալների համաձայն, Ռուսաստանից, Եվրոպայից և Չինաստանից իրականացված ներկրումները կազմում են Ադրբեջանի 2017թ. ներմուծումների 49,55%-ը:

ԱՀ Հարկային նոր օրենսգիրքը գործատուներից պահանջում է աշխատավարձերը վճարել բանկային հաշիվների միջոցով, ինչն իջեցրել է հարկերից խուսափելու և այլ անօրինական գործունեություն իրականացնելու հնարավորությունները, ինչն էլ իր հերթին բերել է տեղական արտադրանքի ինքնարժեքի բարձրացմանը:

2017թ. հուլիսի 15-ից 28,6%-ով թանկացել է ԱՄ-92 բենզինը՝ 0,7 մանաթից դառնալով 0,9 մանաթ, որը նույնպես ազդեցություն է ունեցել գնաճի վրա:

Բանկային ոլորտ

Ադրբեջանի տնտեսության խնդրահարույց ոլորտներից մեկը մնում է ֆինանսաբանկային համակարգը: Ինչպես նշում է ԱՀ ֆինանսական շուկաների վերահսկողության պալատի գործադիր տնօրեն Ի.Ալիշովը, մանաթի 2015թ. փուլումները խնդիրներ են առաջացրել ֆինանսաբանկային ոլորտում, ինչի արդյունքում բանկերը կորցրել են իրենց կապիտալի 60%-ը, իսկ 2016թ. ընթացքում շուկայից հեռացել է 11 բանկ: 2017թ. առաջին ինն ամիսների ընթացքում բանկերին հաջողվել է իրենց ընդհանուր կապիտալն ավելացնել 24%-ով¹:

Չնայած 2017թ. արձանագրված համեմատական դրական միտումներին, ոլորտը չի կարողանում դուրս գալ առաջացած ճգնաժամից: Ադրբեջանում հայտնի բանկային փորձագետ Ա.Հասանովի պնդմամբ, ԱՀ-ում գործող բոլոր 31 բանկերը անառողջ են, սակայն դրանցից հատկապես 10-ը ծանր հիվանդ է, որոնք բացասաբար են ազդում շուկայի ընդհանուր իրավիճակի վրա²:

ԱՀ Վիճակագրության պետական կոմիտեի տվյալների համաձայն, 2017թ. ընթացքում նվազել են բնակչության ավանդները (3,1%-ով) և բանկերի կողմից տրվող վարկերը (24,9%-ով): Միաժամանակ, 31,1%-ով աճել են ժամկետանց վարկերը, որոնք կազմում են բոլոր վարկերի 15,5%-ը (1,89 մլն մանաթ): Ա.Հասանովի կարծիքով՝ նույնիսկ այս թվերը չեն արտացոլում օբյեկտիվ իրականությունը, որովհետև բանկերը նվազեցնում են խնդրահարույց վարկերի ցուցանիշներն իրենց վարկանիշը պահպանելու նպատակով: Ա.Հասանովի կարծիքով՝ այս ցուցանիշները հետագայում նույնպես կաճեն, քանի որ պետությունը չի ցանկանում միջամտել, իսկ բանկերը վարկառուներին արտոնություններ չեն տրամադրում: Արդյունքում՝ հաճախակիացել են անվճարունակ վարկառուների ձերբակալությունները, որոնք դատարաններում չեն կարողանում իրացնել սնանկ ճանաչվելու՝ օրենսդրությամբ իրենց վերապահված իրավունքը: Նմանատիպ ձերբակալությունների առնչությամբ բողոքներն արդեն գտնվում են Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում, որտեղից համապատասխան հարցում է արվել ԱՀ կառավարությանը³: Ստեղծված իրավիճակի շտկման համար 2017թ. սեպտեմբերին ստեղծվել է «Ադրբեջանի Հանրապետության վարկային երաշխի-

¹ <http://interfax.az/view/719057>

² <http://ru.echo.az/?p=66215>

³ <https://www.meydan.tv/ru/site/news/26902/>

քային հիմնադրամը՝ փոքր և միջին բիզնեսի, հատկապես գյուղատնտեսության ոլորտում վարկավորմանը նպաստելու նպատակով¹:

Ֆինանսաբանկային ոլորտին մեծ հարված էր նաև ԱՀ խոշորագույն՝ Միջազգային բանկի սնանկացումը 2017թ. մայիսին, ինչը հետևանք էր ոչ արդյունավետ կառավարման, անհամարժեք ներդրումային քաղաքականության, լիկվիդայության ցածր մակարդակի և, իհարկե, լայն տարածում գտած խոր կոռուպցիայի: Միջազգային բանկի \$3,3 մլրդ պարտքի վերականգնվող մասն արդյունքում ԱՀ արտաքին պարտքը աճել է \$2,45 մլրդ-ով²:

Ադրբեջանի տնտեսության գնահատականները միջազգային հեղինակավոր կազմակերպությունների կողմից

Moody's միջազգային վարկանիշային գործակալությունը 2017թ. սեպտեմբերին հրապարակած զեկույցում արձանագրում է նավթի գներից ԱՀ տնտեսության, պետական ֆինանսների և բանկային համակարգի խոցելի կախվածությունը³:

Նավթի գների անկումը բերել է ԱՀ տնտեսության երկարատև ճգնաժամի, իսկ ՀՆԱ 90%-ին հավասար ֆինանսական միջոցներ տնօրինող պետական բարեկեցության հիմնադրամի առկայությունը ԱՀ կառավարությունը չի կարողացել ճկուն օգտագործել նավթի գների անկման հետևանքները մեղմելու համար: Նշված զեկույցում *Moody's*-ի փորձագետները կանխատեսել են 2017թ. ԱՀ տնտեսության կրճատում (1,4%-ով) երկրորդ տարին անընդմեջ: Կառավարության և Կենտրոնական բանկի կողմից ՀՆԱ 30%-ին համարժեք ֆինանսական միջոցների օգտագործման (ԱՀ Միջազգային բանկի վերականգնվողում և այլն) պարագայում անգամ ֆինանսաբանկային համակարգը շարունակում է թույլ մնալ: Տնտեսական առանցքային խնդիրների թվում առաջնային է մնում նաև տնտեսության և արտահանման կախվածությունը նավթագազային ոլորտից:

«Համաշխարհային բանկը» «Բիզնես վարելու դյուրինության» (*Ease of doing business ranking*) մասին զեկույցում Ադրբեջանի վարկանիշը 65-ից բարձրացրել է 57-րդ հորիզոնական: Այս դրական փոփոխությունը բացատրվում է վարկային տեղեկատվության հասանելիության բարձրաց-

¹ Указ Президента АР об обеспечении деятельности Открытого акционерного общества «Гарантийный фонд Азербайджанской Республики», <http://www.president.az/articles/26086>

² Center for Economic and Social Development (CESD), “International Bank of Azerbaijan: Why the South Caucasus’s largest bank has requested restructuring?”, http://cesd.az/new/wp-content/uploads/2017/08/CESD_Research_Paper_International_Bank_Azerbaijan.pdf

³ https://www.moody's.com/research/Moody's-Azerbaijans-credit-profile-reflects-countrys-vulnerability-to-volatile-oil--PR_372002

մամբ, փոքրածավալ ներդրումներ կատարած գործարարների պաշտպանությամբ և սնանկացման գործընթացի բարելավմամբ¹:

Fitch գործակալությունը 2018թ. համար պահպանել է բացասական կանխատեսումները Ադրբեջանի բանկային ոլորտի համար²:

«Համաշխարհային տնտեսական ֆորումի» (*The World Economic Forum*) վերջին զեկույցում նույնպես Ադրբեջանը բարելավել է դիրքերը՝ 37-րդ հորիզոնականից տեղափոխվելով 35³: Նշված զեկույցում բիզնեսի վարման հիմնական խոչընդոտներ են համարվում ֆինանսավորման ցածր հասանելիությունը (թիվ մեկ խոչընդոտն է, գնահատվել է 16,5 ցուցիչով), արտարժույթային քաղաքականությունը (14,8), հարկային օրենսդրությունը (11,5), գնաճը (10,4), պետական անարդյունավետ վարչարարությունը (7), որակյալ կադրերի բացակայությունը (6,7), կոռուպցիան (5,4), հարկային դրույքաչափերը (5,1), աշխատուժի անբարենպաստ աշխատանքային էթիկան (4,9), ենթակառուցվածքների անհամարժեքությունը (4,4) և այլն:

Այսպիսով, Ադրբեջանի տնտեսության 2017թ. մակրոտնտեսական հիմնական ցուցանիշների ուսումնասիրությունը, տնտեսական ուղղվածության վերլուծական առաջատար կենտրոնների, փորձագետների և միջազգային տնտեսական վարկանիշային կազմակերպությունների գնահատականների համադրումը թույլ են տալիս եզրակացնել, որ չնայած 2016թ. համեմատ գրանցված որոշակի դրական միտումներին, ԱՀ իշխանություններին չի հաջողվում տնտեսական իրական աճ արձանագրել: Տնտեսության սովերայնության բարձր մակարդակն էականորեն ազդում է հարկերի հավաքման գործընթացի վրա, իսկ ոչ նավթային ոլորտի զարգացմանն ուղղված բարեփոխումները չեն կարողանում ապահովել ակնկալվող տնտեսական դիվերսիֆիկացիան: 2017թ. ընթացքում նավթի գնի աճի արդյունքում ստացված եկամուտների մեծ մասն ուղղվել է մակրոտնտեսական կայունության ապահովմանը, սակայն դրանով հանդերձ գնաճի մակարդակը մնացել է բարձր: Ներկայում ԱՀ տնտեսության գլխավոր մարտահրավերներ են մնում նավթազագային ոլորտից տնտեսության և արտահանման խոցելի կախվածությունը, ինչպես նաև ֆինանսաբանկային ոլորտի ճգնաժամային վիճակը:

Ապրիլ, 2018թ.

¹ World Bank, Doing Business 2018

[http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf](http://www.doingbusiness.org/~/media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf)

² <http://interfax.az/view/721723>

³ <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/countryeconomy-profiles/#economy=AZE>

ԱՂԴԲԵՋԱՆԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ 2017Թ.

Անուշավան Բարսեղյան

Ամփոփագիր

Աղբյուրային տնտեսության համար լուրջ մարտահրավեր էր 2015-2016թթ. նավթի գնանկումը: 2017թ. մակրոտնտեսական հիմնական ցուցանիշների ուսումնասիրությունը, տնտեսական ուղղվածության վերլուծական առաջատար կենտրոնների, փորձագետների և միջազգային տնտեսական վարկանիշային կազմակերպությունների գնահատականների համադրումը թույլ են տալիս եզրակացնել, որ չնայած 2016թ. համեմատ գրանցված որոշակի դրական միտումներին, ԱՀ իշխանություններին չի հաջողվել տնտեսական իրական աճ արձանագրել: Դա հիմնականում պայմանավորված է տնտեսության ստվերայինության բարձր մակարդակով, ինչն էականորեն ազդում է հարկերի հավաքման գործընթացի վրա, ոչ նավթային ոլորտում հոչակված բարեփոխումների անարդյունավետությամբ, նավթագազային ոլորտից տնտեսության և արտահանման խոցելի կախվածությամբ, ինչպես նաև ֆինանսաբանկային ոլորտի ճգնաժամային վիճակով:

ЭКОНОМИКА АЗЕРБАЙДЖАНА 2017Г.

Анушаван Барсегян

Резюме

Падение цен на нефть в 2015-2016гг. стало серьезным вызовом для экономики Азербайджана. Исследование основных макроэкономических показателей 2017г., сопоставление оценок ведущих аналитических центров экономической направленности, экспертов и международных экономических рейтинговых организаций позволяют заключить, что, несмотря на зарегистрированные по сравнению с 2016г. некоторые положительные тенденции, властям АР не удалось добиться реального экономического роста. Это в основном обусловлено масштабом теневой экономики, который существенно влияет на процесс сбора налогов, неэффективностью объявленных реформ в нефтяной сфере, уязвимостью экономики и экспорта от нефтегазовой отрасли, а также кризисным состоянием финансово-банковской системы.

THE ECONOMY OF AZERBAIJAN IN 2017

Anushavan Barseghyan

Resume

The decline of oil prices in 2015-2016 was a serious challenge for the economy of Azerbaijan. The 2017 macroeconomic indicators, and a combined analysis of assessments by leading economic analysis centers, experts and economic ranking organizations lead to a conclusion that despite certain positive trends compared to 2016, the government of the Azerbaijani Republic was not able to ensure a real economic growth. The main reasons for this are high level of shadow economy that impacts the tax collection, ineffectiveness of the reforms in non-oil sectors, vulnerability caused by the dependence of the economy and exports on oil and gas industry, as well as the crisis situation in the finance and banking sector.